

УДК 37.03+378

Галина Бондар

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті проаналізовано стан розробленості проблеми формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення філологічних дисциплін. Розкрито сутність і структуру, визначено критерії, показники і рівні сформованості гуманістичного світогляду майбутніх учителів. Теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення філологічних дисциплін (спрямування вивчення філологічних дисциплін на формування у майбутнього вчителя готовності ставитися до людини як до абсолютної цінності; наявність гуманістичного освітнього середовища у ВНЗ; реалізація науково обґрунтованої програми поетапного формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів при вивченні філологічних дисциплін) та експериментально перевірити їхню ефективність.

Ключові слова: *гуманістичний світогляд, організаційно-педагогічні умови, формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів, процес вивчення філологічних дисциплін.*

У сучасному світі корінних трансформацій усіх сфер життєдіяльності людини, коли руйнуються її моральність і духовність, змінюються традиційні форми соціальної комунікації, ускладнюються системні зв'язки соціальних суб'єктів, коли людство вимушене вирішувати проблеми власного виживання і самозбереження, чітко виявляються риси кризи світогляду і складаються об'єктивні підстави її можливого подолання.

Криза світогляду виражається через екзистенціальний розрив духовного і практичного в людській життєдіяльності. Про це може свідчити той факт, що багатства духовного досвіду людства, накопичені і збережені сферою культури, практично не використовуються сферою повсякденності. Вони не актуалізуються реальними структурами і формами життєдіяльності людини, не споживаються і не відтворюються достатньою мірою сферою освіти. За даних умов на педагогічний ВНЗ накладається висока «світоглядна відповідальність», оскільки від того, які погляди і переконання передаватиме своїм учням майбутній учитель, залежить стан шкільного соціокультурного середовища і суспільства в цілому [2].

Суспільством затребуваний учитель, що є активним суб'єктом

педагогічного процесу, здатний не тільки до адаптації, але і до ефективної діяльності в нових умовах, що змінюються [1].

Проте, на наш погляд, явний недолік сучасної системи освіти полягає в тому, що формуванню саме гуманістичного світогляду не приділяється належної уваги у педагогічних ВНЗ.

Суть гуманістичного світогляду полягає не у проголошенні абстрактних прав людини. Гуманістичний світогляд – це збереження, підтримка і розвиток у людині людяності, що стосується кожної особистості, незалежно від її соціального статусу.

Проблема формування гуманістичного світогляду майбутнього учителя у процесі вивчення філологічних дисциплін є на сьогодні особливо актуальною як для суспільства, так і для конкретної особистості у зв'язку з тим, що філологічні дисципліни мають особливий потенціал у формуванні гуманістичного світогляду.

Вони наближають до нас минуле тим, що віддаляють нас від нього, вчать бачити ту велику відмінність, на тлі якої дорожчим і ціннішим стає сьогодення. Вони воскрешають старе для нового.

При цьому філологічні дисципліни однаково долають відстані в просторі (вивчаючи словесну культуру інших народів) і в часі (вивчаючи словесну культуру минулого). Вони зближують людство – сучасне і минуле не шляхом стирання відмінностей у культурах, а шляхом усвідомлення цих відмінностей, не шляхом знищення індивідуальності культур, а шляхом їх наукового усвідомлення, на основі пошани і терпимості до «індивідуальності» культур [3].

Філологічні дисципліни надають студентам зразки етичної поведінки, духовної культури особистості, розширюють позитивний соціальний досвід студентів.

Істотний внесок у розвиток вищеназваної галузі науки зробили ті дослідники, які хоча і не ставили перед собою завдання безпосереднього вивчення світогляду, проте проаналізували низку соціальних явищ і залежностей, найтіснішим чином пов'язаних із процесом формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів.

У цілому в галузі гуманістичних досліджень спостерігається різнобій, строкатість, навіть своєрідний хаос, що водночас є і позитивним, і негативним. Добре те, що таким чином реалізується свобода в галузі фундаментальних досліджень, до яких по праву належать дослідження в галузі гуманізму.

Гуманізм як світоглядний, соціальний і культурний феномен аналізувався в дослідженнях класиків філософської думки: І. Канта, Дж. Локка, Г.-В.-Ф. Гегеля; сучасних філософів: В. Андрущенко, В. Сагатовського, А. Спіркіна; психологів: І. Беха, Дж. Дьюї, К. Роджерса; педагогів: Л. Губерського, В. Кувакіна, А. Кудішиної, В. Сухомлинського.

У психолого-педагогічних дослідженнях І. Беха, Л. Губерського,

Дж. Дьюї, В. Кувакіна, А. Кудішиної, К. Роджерса, В. Сухомлинського виділяються найважливіші функції розвитку особистості, особливості процесу формування її світогляду.

Світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя висвітлена у наукових роботах Р. Арцишевського, І. Беха, С. Дорогань, В. Бездухова, К. Васильковської, В. Ковальчук, М. Клепар, Д. Пашенко, Н. Савчак, В. Сластьоніна, І. Слоневської, О. Цокур.

У названих роботах досліджуються діалектична й історична природа світогляду в системі суспільної свідомості, співвідношення світогляду з філософією, наукою, ідеологією, розкриваються соціальні функції світогляду, а також інші аспекти цієї проблеми.

Психолого-педагогічні підходи і теорії навчання філологічних дисциплін досліджували І. Арнольд, Н. Бабич, І. Бім, Т. Бугайко, Ф. Буслаєв, Н. Венжинович, Н. Гальскова, Г. Винокур, В. Днепров, І. Зимня, Ю. Ковбасенко, В. Коломієць, П. Кононенко, М. Кочерган, К. Лебедева, Г. Мальковський, Е. Пасов, В. Пасинок, Є. Пасічник, О. Семенов, З. Старіцина, А. Чувакін.

Узагальнюючи зазначене вище, можна зробити висновок, що зростання інтересу учених до проблеми формування гуманістичного світогляду є очевидним. Хоча у всіх зазначених роботах особливості процесу формування цієї проблеми висвітлюються у загальних рисах. Вони написані на основі конкретного матеріалу, тому у них не вистачає широких теоретичних узагальнень, що розглядають особливості прояву формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення філологічних дисциплін.

Отже, ступінь повноти і всебічності осмислення та розроблення проблеми формування гуманістичного світогляду залишається незадовільним. Бракує науково-методичних досліджень у напрямі дослідження педагогічних умов формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення філологічних дисциплін.

Мета даної статті: теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення філологічних дисциплін.

В процесі дослідження нами визначено такі організаційно-педагогічні умови формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення філологічних дисциплін: спрямування вивчення філологічних дисциплін на формування готовності майбутнього вчителя ставитися до людини як до абсолютної цінності; наявність гуманістичного освітнього середовища у ВНЗ; реалізація науково обґрунтованої програми поетапного формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів при вивченні філологічних дисциплін.

Зокрема, встановлено, що філологічні дисципліни, до яких відносимо українську мову і літературу, зарубіжну літературу та іноземні мови,

мають значний виховний потенціал у формуванні гуманістичного світогляду особистості. Адже важливість знань із цих дисциплін полягає в тому, щоб розширити знання майбутніх учителів про досвід організації гуманістичного середовища (країнознавство) та практично використовувати їх у техніці (робота з комп'ютером, Internet, e-mail), бізнесі (ділові папери українською та іноземною мовами), науці (підготовка рефератів, звітів про виконану роботу, написання статей) тощо. Цикл філологічних дисциплін допомагає студентам зрозуміти сенс життя, знайти своє місце в соціумі, визначити власні потенційні можливості. Та найважливішим при вивченні філологічних дисциплін є спрямування зусиль викладачів на формування готовності майбутнього вчителя ставитися до людини, як до абсолютної цінності.

Визначено, що структуру гуманістично-освітнього середовища утворюють студенти та викладачі – з одного боку, а з іншого – засоби, форми, методи, технології навчання і виховання.

Головною ознакою наявності у педагогічному ВНЗ гуманістичного освітнього середовища є відчуття учасниками педагогічного процесу соціальної захищеності, взаємодопомоги, доступу до необхідних джерел інформації. Створення гуманістичного освітнього середовища сприяє вияву суб'єктної позиції студента і вільного вибору викладачем форм, змісту, методів формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів.

Розроблена нами експериментальна програма формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів при вивченні філологічних дисциплін носить універсальний характер і спрямована на поетапність і системність процесу формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів, що розглядається як результат побудови гуманних взаємовідносин у системі «викладач – студент».

У програмі виокремлено три періоди формування гуманістичного світогляду особистості майбутнього педагога: перший (I–II курси) – формування гуманістичного світогляду особистості в період адаптації; другий (III курс) – розширення і поглиблення гуманістичного потенціалу особистості в період спеціалізації; третій (IV–V курси) – завершення процесу формування гуманістичного світогляду майбутнього учителя в період самовираження й особистісної самореалізації.

Основною метою програми є необхідність актуалізувати процес формування гуманістичного світогляду студентів, який сприяв би правильному визначенню місця особистості у світі й суспільстві, усвідомленню змісту і цілей життя, вибору певної життєвої позиції та формуванню у студентів ціннісного ставлення до творчого вирішення різноманітних професійних завдань, до оволодіння такими креативними вміннями, як: вміння створювати педагогічну ситуацію гуманістичного характеру; вміння по-новому оцінити типову ситуацію в навчально-виховному процесі, пов'язану з гуманними відносинами; вміння використовувати

найбільш оптимальний комплекс засобів для вирішення ситуацій, що збагачують гуманне мислення майбутніх педагогів; уміння стимулювати гуманну і толерантну поведінку суб'єктів виховного процесу. Оволодіння студентами перерахованими вміннями дозволяє перевести їхню теоретичну підготовку в площину її гуманної практичної реалізації.

Програмою передбачено, що для ефективного формування гуманістичного світогляду необхідно комплексно проводити роз'яснювальну роботу для визначення мотивів формування гуманістичного світогляду студентів, тобто системи поглядів на світ і на місце людини в ньому; залучати студентів до відповідних видів практичної діяльності; здійснювати тактовний контроль за їхньою поведінкою.

З метою виявлення рівнів (високого, середнього, низького) сформованості гуманістичного світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення філологічних дисциплін нами визначено мотиваційний (розуміння спрямованості власних світоглядних знань, важливість вибору конкретних гуманістичних орієнтирів для сприйняття навколишнього світу, ставлення особистості до світоглядно-спрямованого навчального матеріалу), пізнавальний (знання про природу гуманістичних норм та уміння розкривати їх зміст абстрактно і в конкретних життєвих ситуаціях), дієво-операційний (уміння ставити мету і оцінювати її гуманістичний зміст; уміння регулювати свою поведінку; уміння адекватно оцінювати свої вчинки) компоненти процесу формування гуманістичного світогляду.

Використання цих компонентів у взаємозв'язку сприятиме ефективності формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення філологічних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Циба В. Т. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз) : навч. посібн. / Віталій Трохимович Циба. – К. : МАУП, 2000. – 152 с.
2. Цокур О. С. До проблеми гуманізації професійної свідомості майбутніх учителів / Ольга Степанівна Цокур // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 2. – С. 144–151.
3. Формування гуманістичного світогляду вчителя : зб. тез доповідей за матеріалами Всеукраїнської наук.-практ. конф. (27 вересня 2001 р.) / Уманський держ. педагог. ун-т ім. Павла Тичини. – К. : Наук. світ, 2001. – 133 с.